

Talrijke miljarden voor een overheid wier gezag en expertise uitgehold zijn

Deze week: een gewaagd coalitie-akkoord met een gevaarlijke zwakte. **Ofwel:** weet de overheid raad met alle nieuwe miljarden nu, zoals Tjeenk Willink schreef, de afhankelijkheid van externe expertise (zoals lobbyisten) te groot is?

Mensen die in de wereld van Mark Rutte werken, maken uiteindelijk bijna allemaal dezelfde keuze. Beeldvorming, redeneren zij, moet je als politicus nooit bestrijden. Beeldvorming moet je accepteren – en er daarna op inspelen.

Het was terug te zien in de geoefende teksten bij de presentatie van het coalitie-akkoord van Rutte IV. Nederigheid en matigheid. De logische onvrede in het land over de politiek, geïllustreerd door kelderende vertrouwenscijfers, moest vooral niet uitgedaagd worden.

Maar het vreemde was wel: inhoudelijk was daar alle reden voor. De afgelopen decennia is geen coalitie met zoveel ambitie en extra geld aan een kabinetsperiode begonnen. Een enorme uitbouw van de overheid. Een topzwaar cadeau. Het rijtje is bekend: miljarden voor klimaat, wonen, stikstof, ruimtelijke ordening, arbeidsmarkt, infrastructuur, defensie, etcetera.

Evengoed was het een document zonder overkoepelend idee. Een stapel standpunten – ook typisch Rutte. Een gehaast afgerond akkoord op hoofdlijnen, waarbij de details op sommige thema's de hoofdlijnen toch weer overwoekerd hadden.

Toen ik na de presentatie door de Tweede Kamer wandelde, en merkte dat ook daar de 'eerste reacties' erg ingestudeerd klonken, schoot me een passage uit het eindverslag (30 april) van informateur Herman Tjeenk Willink te binnen. Die hebben ze goed onthouden, dacht ik – maar blijkbaar waren ze niet toegekomen aan het fundament van zijn kritiek.

In die passage, uit bijlage 1 (*Een andere bestuursstijl en meer dualisme als basis voor onderling vertrouwen*), [benoemde](#) hij tekortkomingen van de huidige rijksoverheid.

„Door privatisering en verzelfstandiging”, stond er, „is de inhoudelijke deskundigheid op de departementen de laatste decennia aanzienlijk teruggelopen.”

Het idee werd dominant dat je kennis kon inhuren. Het gevolg: terwijl het collectieve geheugen op ministeries én in de Kamer afnam, groeide „de afhankelijkheid van externe deskundigen”, onder wie „lobbyisten en consultants”.

Het coalitie-akkoord bevatte wel een reactie hierop. Bij benoemingen van topambtenaren wordt „domeinspecifieke expertise” (sic) meer van belang. Maar of dat het probleem opvangt?

AcademieNieuwezorg

Bekijk hier het programma 2022 en meld u hier aan

Bekijk [hier](#) de Raad van Inspiratie van de AcademieNieuwezorg

Het was in april nou niet de eerste keer dat Tjeenk Willink deze zorg uitte. Je kunt er opmerkingen over terugvinden in stukken die hij vanaf de jaren tachtig schreef. En wat meer is: zijn kritiek weerklonk vanaf de jaren negentig in talrijke onderzoeksrapporten van hoge colleges van staat, variërend van de Algemene Rekenkamer (1995) tot en met de [Eerste Kamer](#) (2012).

Mijn favoriete detail: de senaat besloot zelfs een [Engelstalige samenvatting](#) vrij te geven. Maar de ironie is: zelfs met de Nederlandstalige versie is vrijwel niets gedaan. Zo leidde alle kritiek sinds de jaren negentig op de privatisering en verzelfstandiging van honderden overheidsdiensten er zelden toe dat zo'n operatie werd teruggedraaid.

Het gevolg: een overheid die talrijke gevoelige taken al jaren laat uitvoeren door uitgeplaatste diensten die hun werk bedrijfsmatig doen, waarbij de burger een klant is die binnen de productdoelstellingen moet vallen.

En je kunt beredeneren dat deze privatisering van overheidstaken past in de traditie van de Nederlandse overheidsorganisatie. Niet voor niets illustreerde corona hoe weinig zeggenschap Den Haag over zoiets fundamenteels als de zorg heeft. Een wereld van afkortingen waarachter private, regionale of lokale instellingen schuilgaan. Het ministerie als regisseur met een grote verantwoordelijkheid maar bescheiden bevoegdheden.

Het onderwijs, ook geen kleine overheidstaak, is vergelijkbaar georganiseerd: regionaal en vaak op religieuze c.q. private grondslag. Ook hier: Haagse onmacht. Dit voorjaar maakte het kabinet maar liefst 8,5 miljard euro vrij om achterstanden door corona in te halen. In de zomer [onthulde](#) NRC het ontnuchterende resultaat: door het extra geld werden leraren in achterstandswijken weggelokt door scholen uit betere buurten. Gevolg van de goede Haagse bedoelingen: meer onderwijsachterstanden.

De AcademieNieuwezorg is een initiatief van TopSupport en staat onder regie van de conceptuele bedenker en voorheen inhoudelijk verantwoordelijke voor de Masterclass NieuweZorg 3.0, bezoek onze [website](#) voor meer informatie.

Dus ook wanneer je, als gedachtenoefening, even alle scepsis over Rutte IV negeert, kun je wel de vraag stellen hoe de overheid de nuttige besteding van al die tientallen extra miljarden kan afdwingen.

Nadat ministeries decennialang armslag en expertise verloren, zetten vermogende burgers nu ook eigen geld in om Den Haag te beïnvloeden

Dan is er het punt van de expertise, die volgens Tjeenk Willink nu vaker in handen is van consultants en lobbyisten. Om een beter idee van hun Haagse invloed te krijgen vroeg ik zeven lobbyisten wat hen aan het regeerakkoord opviel: welke lobby bracht zijn zaak in de formatie het effectiefst onder de aandacht?

Het leerde me dat de eerste interesse van politici voor een regeerakkoord (hoeveel geld naar klimaat, wonen, etc?) maar één – beperkte – kijk op de werkelijkheid is.

Zo zagen drie lobbyisten dat Schiphol, geleid door oud-PvdA-politicus Dick Benschop, zeer effectief was. „Ondanks de klimaatparagraaf vier keer genoemd en, *mark my words*, Vliegveld Lelystad blijft open.” De olie- en chemiesectoren, noteerde ik, „speelden slim in op het idee van groene industriepolitiek”. Bouwend Nederland, met ex-CDA-politicus Maxime Verhagen, haalde alles binnen: 100.000 woningen per jaar, corporaties die meer geld krijgen voor woningbouw én inzake stikstof voorrang van de bouw op de landbouw.

Ook prezen lobbyisten hoe de noordelijke provincies „het schuldgevoel richting Groningen” uitspeelden en de Lelylijn afdwongen, een snelle verbinding met de Randstad.

AcademieNieuwezorg

Bekijk hier het programma 2022 en meld u hier aan

Bekijk [hier](#) de Raad van Inspiratie van de AcademieNieuwezorg

Zelf viel me op dat je ook Amerikanisering bij de beïnvloeding van de Haagse agenda ziet. In de verkiezingscampagne had ik al eens contact met Alexander Ribbink, bekend van de Quote 500, die met VVD-kopstuk Ben Verwaayen een [techfonds](#) heeft. Zonder hulp van Verwaayen gaf Ribbink, eerder marketeer bij Unilever, destijds „een paar ton” uit aan een campagne voor hogere Defensie-uitgaven. Wat hem betreft elementair in een wereld van groeiende Russische en Chinese dreiging. Maar toen ik hem, ‘een liberaal die geen VVD stemt’, in februari sprak zei hij: „Het kan niemand wat schelen, maar ik moet dit doen.”

Wel werd hij destijds ontvangen door de minister van Defensie en merkte Ribbink „dat mijn boodschap ook op een andere manier in Den Haag belandde”. En zie: blijkens het coalitieakkoord gaat de Defensiebegroting met structureel 3 miljard euro omhoog. Een derde van het budget erbij. Al wezen ze er in Den Haag op dat de VVD dit in de campagne ook bepleitte, en dat andere partijen relatief snel daarmee instemden.

Toch leek het me een interessante ontwikkeling: nadat ministeries decennialang armslag en expertise verloren, zetten vermogende burgers nu ook eigen geld in om Den Haag te beïnvloeden.

Politieke partijen hanteren vaak het uitgangspunt dat debatten over de overheidsorganisatie geen goed idee zijn: ze interesseren kiezers amper en bevestigen de indruk dat Den Haag met zichzelf bezig is.

Zo bezien is het logisch dat in het regeerakkoord niets is opgenomen om het probleem van verlies aan gezag en expertise, dat de overheid al decennia parten speelt, aan te pakken.

Toch lijkt bij de geplande enorme uitbreiding van de overheidsuitgaven nadere aandacht hiervoor geen slecht idee. Vergelijk het met wetgevingsoverleg, waarin het ook vaak gaat om een verkenning van mogelijk ongewenste gevolgen.

De AcademieNieuwezorg is een initiatief van TopSupport en staat onder regie van de conceptuele bedenker en voorheen inhoudelijk verantwoordelijke voor de Masterclass NieuweZorg 3.0, bezoek onze [website](#) voor meer informatie.

AcademieNieuwezorg

Bekijk hier het programma 2022 en meld u hier aan

Bekijk [hier](#) de Raad van Inspiratie van de AcademieNieuwezorg

Want het mag duidelijk zijn dat de vroege bedenkingen van Tjeenk Willink in de jaren tachtig, bij het begin van de privatiseringsgolf, zwaar zijn onderschat. En met die bijlage van 30 april voorhanden, moet het mogelijk zijn die fout niet weer te maken.

De AcademieNieuwezorg is een initiatief van TopSupport en staat onder regie van de conceptuele bedenker en voorheen inhoudelijk verantwoordelijke voor de Masterclass NieuweZorg 3.0, bezoek onze [website](#) voor meer informatie.